
DIE STUNDE NULL PEDEST GODINA KASNIJE

SENADA ŠELO ŠABIĆ

S engleskog preveo Aleksa Golijanin

UVOD

Međunarodnom intervencijom u Bosni i Hercegovini 1995. godine uspješno je okončan rat, ali nije uspostavljen trajni mir. Osam godina nakon početka intervencije međunarodna zajednica je i dalje značajno angažovana u izgradnji bosanske države. Prenos procesa izgradnje državnih institucija na lokalne činioce još uvek nije moguć, naprosto zbog toga što takvi činioци ne postoje. Brojni posmatrači su došli do zaključka da su 1995. borbe bile okončane, ali da se rat nastavio drugačijim sredstvima.¹ Bosanske strane su sporo rešavale probleme zbog kojih su bile u sukobu, a sve dok takvo stanje traje proces izgradnje stabilne i samoodržive Bosne biće veoma osetljiv.

Uprkos svemu tome, svako ko je poslednjih nekoliko godina pratio prilike u Bosni sigurno će se složiti sa konstatacijom da je 2003. godine situacija ipak neuporedivo bolja u odnosu na situaciju iz 1996. Međuentitetske granice nisu pretvorene u trajne linije razdvajanja, uspostavljena je puna sloboda kretanja, sprovedena je opsežna demilitarizacija, milion izbeglica se vratilo svojim kućama (iako je tu još milion onih koji se nisu vratili).² Bosna, za razliku od perioda posle rata, kada su u optičaju bile četiri različite valute, danas ima jedinstvenu stabilnu valutu. Nepotrebno je podsećati da dugačka lista zadataka koje treba obaviti znači da je taj proces još na početku.

---

1 James M. B. Lyon, "Will Bosnia Survive Dayton?", *Current History* (Vol. 99, No. 635, March 2000), 110–16; Steven L. Burg, "Bosnia-Herzegovina: a case of failed democratization" u: Stefano Bianchini (ed.), *State-building in the Balkans* (1999); Lenard J. Cohen, "Whose Bosnia? The Politics of Nation Building", *Current History* (Vol. 97, No. 617, March 1998), 103–12.

2 Godine 1995. bilo je 430.000 ljudi pod oružjem, godine 2003. svega 22.000. Videti članak Visokog predstavnika Pedija Ešdauna, "What Baghdad can learn from Bosnia?", *The Guardian*, April 22, 2003.

Posmatrači naglašavaju složenost bosanskog slučaja i specifičan karakter izgradnje bosanske države. Zato možda nije neosnovano poređenje Bosne iz 1995. sa Nemačkom (i Japanom) iz 1945. godine, kao zemljama koje se i danas navode kao primeri uspešne izgradnje države pod međunarodnim nadzorom.

Bosna iz 1995. i Nemačka iz 1945. jedva da imaju neke zajedničke tačke, osim što su bile “posleratne” i “okupirane”. Ipak, kontekst okupacije u Nemačkoj i intervencije u Bosni pruža osnov za razmatranje načina na koji je okupator (ili intervencionista) osmislio i sproveo politiku izgradnje državnih struktura. U prvom delu eseja analizira se priroda savezničke okupacije posleratne Nemačke i Japana, s posebnim naglaskom na jedan element tog iskustva – *Stunde Null*, “nulti čas”. U drugom delu, razmatra se intervencija u Bosni i priroda izgradnje bosanskih državnih struktura. U zaključku eseja pored se iskustva iz 1945. i 1999. i iznose zaključci o bosanskom slučaju.

ANALITIČKI OKVIR

Izgradnja države je složen projekat koji obuhvata različite oblasti politike i zahteva angažovanje značajne radne snage. Izgradnja države u Nemačkoj (i Japanu) i izgradnja države u Bosni i Hercegovini odvijale su se u različitim istorijskim okolnostima i u različitim lokalnim okruženjima. Ipak, ovde ću se zadržati na jednom posebnom elementu karakterističnom za nemačko iskustvo – u pitanju je *Stunde Null* ili Nulti čas – i pokušati da pokažem kako je izostanak tog elementa u bosanskom slučaju, do kojeg je došlo zbog očiglednih strukturalnih razlika,

uticao na specifičnu dinamiku intervencije u Bosni.

Nepostojanje jasne predstave o polaznoj tački, kao odsudnom momentu koji obeležava početak promene, pojačao je postojeće probleme i otežao uspostavljanje krhkog mira. Pojam Nultog časa označava onu tačku u vremenu koja deli prošlost od budućnosti. Treba, međutim, naglasiti da pojam Nultog časa ne znači da se prošlost može izbrisati i da inicijativa za novi početak može da se razvije u vakuumu. Jer, ključno obeležje tog koncepta je svest o mogućnosti brze društvene promene, uz postojanje neophodnih strukturalnih uslova. U slučaju Nemačke te uslove je oblikovao ishod Drugog svetskog rata. U slučaju Bosne, specifičan karakter intervencije, određen prethodno formiranim unutrašnjim uslovima i međunarodnim okruženjem, nije dopuštao ponavljanje Nultog časa. Ipak, moje pitanje glasi: da li su uslovi za pojavu Nultog časa mogli biti strateški generisani da je postojala svest o značaju tog koncepta?

Pojam Nultog časa u slučaju Nemačke bio je temeljno je obrađen u istorijskim analizama o periodu kada je zemlja, nakon poraza, morala da krene iz početka. Trebalo je obnoviti nemački predratni industrijski potencijal: zemlja je trebalo ponovo da se rodi. Žurba kojom su zapadne zemlje nastojale da (ponovo) stvore Zapadnu Nemačku bila je posledica događanja na poratnoj svetskoj sceni – polarizacije između kapitalističkog Zapada i komunističkog Istoka, te početka Hladnog rata. Posleratna Nemačka bila je na liniji fronta Hladnog rata, što joj je davalo još veći značaj sa stanovišta zapadnih sila. Zato se sa sigurnošću može reći da je – zapravo – mešavina prethodnih unutrašnjih i spoljnih struk-

turalnih uslova vodila ka iznenađujuće uspešnoj misiji izgradnje Zapadne Nemačke.

Pre nego što nastavim, zadržaću se na definiciji nekih ključnih pojmova. Kao što je već rečeno, koncept Nultog časa ne treba shvatiti kao bukvalnu ilustraciju posleratne fizičke i društvene destrukcije Nemačke, već pre kao metaforu za stanje svesti onih koji treba da izvedu društvenu transformaciju. Kao što pokazuju moderne psihološke studije, lični doživljaj sveta počiva na ličnoj *interpretaciji* činjenica o tom svetu. Upravo u tu sferu *interpretacije* smeštam svoju raspravu o Nultom času.

Izgradnja države u tom kontekstu znači određivanje njenog karaktera i stvaranje efikasnih institucija koje će garantovati stabilnost i, ako je moguće, demokratiju. Kao što je već objašnjeno, prvi korak je određivanje karaktera buduće države, što znači da nema opšteprimenljivih, gotovih modela za tu izgradnju, već da u svakom posebnom slučaju izgradnja države zavisi od konteksta – to jest, zavisi od unutrašnjih uslova i spoljašnjih okolnosti. U prošlosti je izgradnja države poprimala najrazličitije oblike – shvata na je i kao izgradnja demokratskog i stabilnog režima, ali i kao izgradnja stabilnog, ali ne nužno i demokratskog režima.

Promocija demokratije ili demokratizacija, započeta posle Drugog svetskog rata ranim naporima u pravcu denacifikacije, demilitarizacije i reedukacije celokupnog stanovništva, može se uporediti sa borbom protiv komunizma u

periodu Hladnog rata.³ Posle Hladnog rata demokratizacija je bila u funkciji jačanja međunarodnog mira i stabilnosti. Promocija demokratije počivala je na pretpostavci da demokratije retko kreću u rat jedna protiv druge i da će samim tim veći broj demokratskih država težiti ka miroljubivijem svetu. Entoni Lejk je taj cilj opisao na sledeći način:

Tokom Hladnog rata nastojali smo da obuzdamo globalnu pretnju tržišnim demokratijama; sada treba da nastojimo da uvećamo njihov opseg, naročito na mestima koja su za nas od posebnog značaja. Strategiju obuzdavanja treba da nasledi strategija uvećavanja – uvećavanja broja slobodnih zajednica tržišne demokratije.⁴

Politička dešavanja posle Drugog svetskog rata na Zapadu dovela su do stava da snažna Zapadna Nemačka nije samo moguća, nego i – s obzirom na novi odnos snaga – poželjna. S druge strane, u Bosni su međunarodni predstavnici imali mnogo problema da pred svetskom javnošću opravdaju vlastitu misiju. Zbog nedostatka vitalnih interesa, interventivne snage morale su da preispitaju i iznova definišu politiku koja je povremeno zapadala u politički vakuum. Jasan geopolitički okvir – Balkan kao deo evropskog kontinenta – poslužio je kao temelj za intervenciju. Strateška orijentacija – širenje demokratije – bio je osnovni teoretski okvir međunarodne

3 Thomas Carothers, *In the Name of Democracy: US Policy Towards Latin America in the Reagan Years* (Berkeley, CA: University of California Press, 1991).

4 'From Containment to Enlargement', Address at the School of Advanced International Studies, Johns Hopkins University, September 21, 1993, navedeno u: Von Hippel, *Democracy by Force*, str. 10.

politike, ali proces demokratizacije u praksi uglavnom ustupa mesto onome što se tradicionalno podrazumeva pod vitalnim interesima.⁵ Ovo nije kritika politike bazirane na interesu (jer svaka politika počiva na interesu), već samo primer razlike koja je usloвила drugačije pristupe interventnih snaga u nemačkom (i japanskom) i bosanskom slučaju.

Nemačka i Japan danas služe kao primer uspešne, spolja sponzorisanе izgradnje države. “Tako formirane vlade na impresivan način dokazuju da spoljni činoci mogu da uspostave relativno benignu upravu koju će lokalno stanovništvo podržavati najmanje pola veka.”⁶

IZGRADNJA DRŽAVE U NEMAČKOJ I JAPANU

78 Iskustvo intervencije u Nemačkoj i Japanu pokazuje da je ključ uspeha bila posvećenost opsežnim ekonomskim, političkim i obrazovnim reformama koje su uticale na čitavu populaciju i većinu vladinih institucija. Reforme su postale moguće tek nakon bezuslovne kapitulacije

dveju država, a javnost ih je podržala jer je želela vladu koja ne bi doživela poraz kakav su doživeli imperijalisti i militaristi. Činjenice da su ta dva društva imala visok stepen pismenosti, visok nivo industrijalizacije i da su cenila obrazovanje bile su od velikog značaja za uspeh reformi.⁷ U oba slučaja uspeh je u velikoj meri bio vezan za američko vojno prisustvo, pri čemu je u slučaju Nemačke vojska SAD kontrolisala jednu od četiri okupacione zone, dok su u slučaju Japana SAD imale potpunu kontrolu nad celom zemljom. Ipak, Amerikanci su u Zapadnoj Nemačkoj imali veći uticaj, jer su Britanija i Francuska, koje su kontrolisale druge dve zone, bile zaokupljene svojom posleratnom obnovom. Istraživanja moderne Nemačke naglašavaju ključni uticaj koji je američka politika imala na razvoj posleratne Nemačke.

Zadatak američke vojne uprave u Nemačkoj bio je da spreči da “Nemačka ponovo postane pretnja svetskom miru... i da pripremi postepenu obnovu političkog života Nemačke na demokratskim osnovama”.⁸ Obnova i demo-

---

5 Cf. David Carment and Dane Rowlands, “Three’s Company. Evaluating Third-Party Intervention in Intrastate Conflict”, *Journal of Conflict Resolution*, 42(5): 572–599 (October 1998); Patrick Regan, “Conditions for Successful Third Party Intervention in Intrastate Conflicts”, *Journal of Conflict Resolution*, 40: 336–359 (1996);

Paul K. Huth, “Major Power Intervention in International Crises, 1918–1988”, *Journal of Conflict Resolution*, 42(6): 744–770 (December 1998); Stephen John Stedman, “Spoiler Problems in Peace Processes”, *International Security* 22(2): 5–53 (Fall 1997).

Barbara F. Walter, “Designing Transitions from Civil War”, *International Security*, 24(1): 127–155 (Summer 1999).

6 Roy Licklider, ‘State Building After Invasion: Somalia and Panama’, izlaganje na konvenciji International Studies Association, San Diego, CA, April 1996; navedeno u: Von Hippel, str. 12.

7 Karin von Hippel, *Democracy by Force*, str. 18.

8 Navedeno u: Merritt, Richard L., *Democracy Imposed: US Occupation Policy and the German Public, 1945–1949* (New Haven: Yale University Press, 1995), str. 270.

kratizacija zemlje, iako primarno pod američkom dominacijom, odvijale su se u saradnji sa Nemcima. Uprkos znatnom prisustvu SAD, “okupacione snage su nastojale da gde god je to bilo moguće upravu prepuste samim Nemcima”.⁹ Sporazum iz Potsdama je kao cilj okupacije definisao “potpuno razoružanje i demilitarizaciju Nemačke” i “suočavanje Nemaca s tim da su doživeli potpuni vojni poraz i da ne mogu da izbegnu odgovornost za ono što ih je zadesilo”.¹⁰ Okupacioni period je trebalo da “pripremi teren za obnovu političkog života Nemačke na demokratskim osnovama i njeno kasnije miroljubivo uključivanje u međunarodni život”.¹¹

Kao i u Nemačkoj, demokratske reforme u Japanu bile su sprovedene na relativno autokratski način, preko vojske SAD, na čelu sa generalom Daglasom Mekarturom, koji je u potpunosti kontrolisao čitavu operaciju. Jedan Mekarturov politički savetnik kasnije je komentarisao: “Bio je to vrhovni autoritet. Nikada pre

u istoriji Sjedinjenih Država tako velika i apsolutna vlast nije bila predata u ruke nekom pojedincu.”¹² Osnovna namera bila je promena ekonomskih i političkih institucija, s tim što se u slučaju Japana to radilo posredno, kroz postojeće upravne strukture, s naglaskom na program opsežne reedukacije. Drugi značajan aspekt bilo je očišćenje javnog života od kompromitovanih Japanaca. Između dve i tri stotine hiljada Japanaca bilo je uklonjeno sa svojih funkcija, uključujući vojne oficire, državne službenike, političare i poslovne lidere. Bilo je smenjeno preko 80% vojnog osoblja, ali svega 1% civilnih službenika i 16% poslanika predratnog Parlamenta (od kojih su mnogi izvršili samoubistvo).¹³

Tri značajna faktora su omogućila proces izgradnje državnih struktura i opsežnu stranu intervenciju u Nemačkoj¹⁴ i Japanu.¹⁵ Prvo, bezuslovna predaja nakon Drugog svetskog rata dala je saveznicima *carte blanche* da rade šta žele. Drugo, nivo razvijenosti i obrazovanja u obe zemlje

---

9 Peterson, Edward N., *The American Occupation of Germany: Retreat to Victory* (Detroit: Wayne State University Press, 1977), str. 115.

10 U. S. Department of State, *Participation of the U. S. Government in International Conferences, 1 July 1945–30 June 1946* (Washington, 1946), str. 144; navedeno u: Boehling, str. 29.

11 “Protocol of the Proceedings of the Berlin Conference of 2 August 1945,” *House of Commons, Accounts and Papers*, XXIV, 1946–47 (London, 1947), str. 4; navedeno u: Boehling, str. 30.

12 Karin von Hippel (2000:16) citat Toshio, Nishi, *Unconditional Democracy: Education and Politics in Occupied Japan, 1945–1952* (Stanford: Hoover Institution Press, 1982:34).

13 Karin von Hippel, *Democracy by Force*, str. 17.

14 Saveznici – SAD, Velika Britanija i Francuska – upravljali su odvojenim zonama u Nemačkoj, iako su sarađivali u donošenju najvažnijih odluka. Američka i britanska zona bile su ujedinjene 1946, a Francuska se priključila toj spojenoj zoni nakon stvaranja NATO-a 1949, kada je stvorena i Savezna Republika Nemačka. Sovjeti su zadržali odvojenu okupacionu zonu.

15 Saveznička okupacija Japana, pod komandom generala Dagleasa MekArtura, okončana je 1952. godine, iako su i posle toga u Japanu ostale značajne vojne snage.

podstakao je i olakšao promenu. Treće, bilo je očigledno da su saveznici u oba slučaja ozbiljno bili posvećeni izgradnji demokratske države.

Izgradnja države u Nemačkoj i Japanu obuhvatala je razvoj i obnovu štampe, obrazovanja (kroz politiku čišćenja i reedukacije cele zemlje), ekonomije, industrije, zakonskih institucija (uključujući formiranje sudova za ratne zločine), reparaciju i restituciju, reformu policije (drugi veliki program čišćenja koji je uklonio osobe povezane sa prethodnim režimima) i, konačno, brzo razoružanje, demobilizaciju i demilitarizaciju.

U Nemačkoj je 1945. sigurno bilo puno potkizivanja, osvetoljubivosti, kao i optužnica protiv nacista, ali Nemci su se takođe s puno nade okrenuli ponovnom rađanju civilizovanog života. Bavljenje prošlošću nije bilo od velike pomoći, i to je možda jedan od razloga zašto je većina Nemaca – nakon procesa denacifikacije i sudskog kažnjavanja – umesto da nastavi sa međusobnim optuživanjem svoje nade usmerila ka budućnosti.¹⁶

Na primeru Japana, istoričar može da uoči slične događaje u periodu nakon rata:

Prekid s prošlošću bio je tako oštar da je septembar 1945. izgledao ne kao kraj jed-

nog poglavlja, već kao kraj priče, tako da je sve što je sledilo ličilo na novi početak. U mnogo čemu je zaista tako i bilo. Poraz je podstakao katarzu; iscrpljena su osećanja koja su Japanci do tada fokusirali na svoje odnose sa spoljnim svetom. To je takođe otvorilo put radikalnim promenama u društvenim i političkim institucijama koje su nametali pobednici.¹⁷

Okupacioni režim u Nemačkoj je nastojao da, gde god je to bilo moguće, upravu prepusti samim Nemcima. Taj prenos vlasti bio je nužan zbog hitne potrebe da se nahrani i zbrine 45 miliona Nemaca, a da to ne bude isključivo o trošku vlade SAD.¹⁸ Britanci su izračunali da bi ih njihova zona, samo u prvoj godini, koštala 80 miliona funti (preko jedne milijarde u vrednosti iz 90-ih).¹⁹ Između 1945. i 1947. Britanci su trošili svoje dragocene zalihe dolara pozajmljenih od SAD pod uslovima koje su smatrali veoma nepovoljnim, da bi svoju zonu hranili hranom kupljenom od Amerikanaca.

Kao što se vidi iz direktive JCS 1067 Glavnog štaba američkih okupacionih snaga, glavne brige zapadnih saveznika po ulasku u Nemačku bile su denacifikacija, demilitarizacija, decentralizacija Nemačke i dekoncentracija nemačke

---

16 Dennis L. Bark and David R. Gress, *From Shadow to Substance 1945–1963* (Oxford: Basil Blackwell, 1989), 46.

17 W. G. Beasley, *The Rise of Modern Japan. Political, Economic and Social Change Since 1850* (London: Weidenfeld and Nicolson, 1995, Second Edition), str. 214.

18 Edward N. Peterson, *The American Occupation of Germany: Retreat to Victory* (Detroit: Wayne State University Press, 1977), str. 10.

19 Anne Deighton, *The Impossible Peace. Britain, the Division of Germany, and the Origins of the Cold War* (Oxford: Oxford University Press, 1990), p. 30; navedeno u A. J. Nichols, *The Bonn Republic. West German Democracy 1945–1990* (London: Longman, 1997), str. 13.

industrije – čuvena “četiri D”. Uskoro je postalo jasno da će glavni problem ipak biti obnova ekonomije Zapadne Nemačke u onolikom obimu koji će omogućiti da Nemci ne gladuju, niti budu na teretu saveznika.

Koncentracija na fizičku rekonstrukciju bila je posledica potrebe da se ubrza oživljavanje ekonomije, tako da je pitanje reparacija, koje je postalo glavna briga posebno za Francusku i Sovjetski Savez, moglo biti istinski pokrenuto. Pitanje ekonomske politike vremenom je počelo da se vrti upravo oko problema reparacije. O tom pitanju u Potsdamu se raspravljalo više nego o bilo kojem drugom, uz izuzetak rasprave oko oblika vlade u Poljskoj. To pitanje nije bilo novo. Džejms Birns, u to vreme državni sekretar SAD, kasnije je objasnio:

Još od Jalte bilo je jasno da između našeg i sovjetskog stava o pitanju reparacije postoje velike razlike. Složili smo se da reparacija treba da bude isplaćena “na razne načine”, a ne samo u novcu. Ali, sastanci Komiteta za reparacije [...] pokazali su da naša saglasnost nije otišla dalje od toga.²⁰

Razlika između američkog i sovjetskog stava bila je posledica činjenice da je Sovjetski Savez, za razliku od Sjedinjenih Država, pretrpeo strahovita ratna razaranja. Ruska industrija bila je razrušena, a radna snaga desetkovana. Staljin je

odlučno težio ka njenoj što bržoj popuni i obnovi zemlje korišćenjem zarobljenih nemačkih industrijskih dobara. On je želeo da se Nemačka ne oporavi sve dok Amerikanci ne napuste Evropu, što bi omogućilo Sovjetima da preurede region u svoju korist. Politika Sjedinjenih Država je imala potpuno oprečne ciljeve – ponovnu izgradnju Nemačke, sprečavanje da ona postane preveliki ekonomski teret za Evropu i korišćenje Nemačke u evropskoj obnovi. Te polarizovane ambicije neizbežno su stvorile neslaganje i nerazumevanje.²¹

Do konflikta je došlo i između SAD i Francuske, koja se suprotstavljala formiranju centralne administracije u Nemačkoj. Ipak, Amerikanci su imali poslednju reč u oblikovanju nemačke posleratne politike, tako da je taj francuski zahtev bio ignorisan. Džejms Birns je insistirao da je takva centralna uprava od suštinskog značaja: “Nemačka treba da bude u stanju da koristi svoja umeća i energiju radi povećanja svoje industrijske proizvodnje i najefikasnije upotrebe svojih sirovina.”²²

Denacifikacija se sprovođila kroz hapšenja i sudske procese protiv osoba sa nacističkom prošlošću. Do septembra 1945. u američkoj zoni je bilo uhapšeno 65.000 ljudi, dok je u britanskoj zoni, samo do kraja godine, 70.000 osoba osumnjičeno za pripadnost nacističkom režimu.²³ Vođama nacista je bilo suđeno u Nirnbergu, dok su se sudovi za denacifikaciju bavili

---

20 Cirtis F. Morgan, *Southern Partnership: James F. Byrnes, Lucius D. Clay and Germany, 1945–1947* (doktorska disertacija, University of South Carolina, 1998).

21 Ibid.

22 Cirtis Morgan, *Southern Partnership...*

23 A. J. Nichols, *The Bonn Republic*, str. 17.

drugim osumnjičenim osobama, od glavnooptuženih do sledbenika i osoba oslobođenih optužbi. U jednom trenutku u američkoj zoni je radilo 545 sudova sa ukupno 22.000 zaposlenih.

Ipak, čitav taj proces se odvijao sporo, jer su čitke ozbiljno narušile efikasnost preostale administracije. Tako se pokazalo poželjnijim da se prvo obrade lakši slučajevi i pomogne rehabilitacija onih krivaca koji su obavljali manje važne funkcije. Ali, to je stvorilo utisak da se proganjaju samo sitne ribe, dok one krupnije ostaju nekažnjene. Tako je među Nemcima stvoreno osećanje solidarnosti i otpora prema okupatorima. Denacifikacija je bila jedan od najviše kritikovanih aspekata anglo-američke okupacione politike.²⁴ Njen odloženi efekat – koji se u svom konačnom obliku ispoljio u jesen 1946 – njene razmere, i njena uočena nepravdnost, diskreditovali su je u očima javnosti. Nikols zaključuje da je denacifikacija ipak imala neke prednosti:

Pritisak u pravcu denacifikacije primorao je nacističke entuzijaste da se pritaje u trenutku kada su počeli da se formiraju zamenci institucija zapadnonemačke države – uključujući političke partije, državnu ad-

ministraciju, štampu, radio i obrazovni sistem. Ako su hteli da zadrže svoje poslove ili da izbegnu zatvor, ksenofobični nemački nacionalisti i rasistički socijal-darvinisti morali su da makar deklarativno usvoje ideale pluralističke demokratije koje su zastupali zapadni okupatori.²⁵

Ali, denacifikacija nije značila samo hapšenje i kažnjavanje bivših nacista. General Džon Hildring, koji je vodio Biro za civilna pitanja Stejt departmenta, objašnjavao je: “Suština naše politike u Nemačkoj i Japanu bila je preuzimanje kontrole od fašistički opredeljenih ljudi, sve dok demokratske ideje i ideali ne ožive u tim zemljama.”²⁶ Ceo projekat je bio shvaćen kao sađenje semena nove političke kulture u Nemačkoj, koja će zameniti kulturu Trećeg rajha.

Jedan od načina da se to postigne bio je koncept intenzivne reedukacije. Bilo je mnogo rasprava o dominaciji autoritarnih elemenata u nemačkoj kulturi, i agresivnoj i militarističkoj prirodi nemačke politike koja se prenosila i u porodični život, i u obrazovanje. Jedno ekstremno stanovište o tome pojavilo se u izveštaju OMGUS 1946: “Pokazalo se da je nemačka kultura loša, i da predstavlja opasnost za uređenu svetsku zajednicu... Nemačka kul-

---

24 Francuzi su imali pragmatičniji pristup u primeni doktrine denacifikacije, što je mnogim kompetentnim administrativcima omogućilo da se uključe u rehabilitaciju te zone. Sovjeti su, sa svoje strane, radili po svome, bez mnogo obzira prema američko-britanskom modelu denacifikacije.

25 A. J. Nichols, *The Bonn Republic*, str. 19.

26 Pismo Džona H. Hildringa Ajzenhaueru, 16. januar 1946, Pre-Presidential, Box 42, Dwight D. Eisenhower Presidential Library, Abilene, Kansas; navedeno u: Frank A. Nickovich, *Germany and the United States. The Transformation of the German Question Since 1945* (Boston: Twayne Publishers, 1988), str. 34.

tura je autoritarna i onemogućava uvođenje prave demokratije.”²⁷ Sastavni deo denacifikacije je zato bila reedukacija Nemaca u pravcu demokratije.

Okupatori su neko vreme polazili od Rusove pretpostavke: Nemačka će biti prisiljena da postane slobodna. Reedukacija Nemaca mogla je da se izvede na dva načina: prvi bi bio promena strukture nemačkog sistema, a drugi da se taj sistem prožme onim što se smatralo liberalnim vrednostima. U celini gledano, Amerikanci su pokušali da urade prvo, Britanci drugo, dok su Francuzi nastojali da kombinuju ta dva pristupa.

Demokratizacija u Nemačkoj krenula je od dna i postepeno se širila ka vrhu. Na primer, izbori za lokalne savete su prethodili regionalnim izborima, a ovi izborima na nacionalnom nivou. Kao što je general Klej objašnjavao: “Restauracija odgovorne nemačke vlade, od sela do države, u okviru zone Sjedinjenih Država, bila je sistematična, planska i u velikoj meri postavljena kao unapred osmišljen program za ostvarenje naših ciljeva.”²⁸ Jedan od razloga zašto kulturne ambicije nisu bile još agresivnije ostvarivane bio je, po rečima generala Kleja taj, što se demokratija “ne može učiti na prazan stomak”.²⁹

U septembru 1946. Džejms Birns, državni sekretar SAD, održao je u Štutgartu čuveni govor kojim je najavio da će Sjedinjene Države ostati u Nemačkoj koliko god je to potrebno, nudeći Nemcima perspektivu povratka ugleda

mukotrpnim radom. Dvadeset godina kasnije, jedan nemački istoričar posleratnog perioda pisao je da je govor iz Štutgarta “označio prelazak okupacione politike od Morgentauovog na Maršalov plan, od uništenja Nemačke na rekonstrukciju Nemačke”.³⁰ Okupacija Nemačke je zvanično završena 5. maja 1955, a četiri dana kasnije Savezna Republika Nemačka je postala članica NATO.

ULOGA NULTOG ČASA

Iz ovog kratkog opisa posleratnog iskustva Nemačke jasno vidimo da je politički cilj okupacije Zapadne Nemačke bio iskorenjivanje fašizma i uspostavljanje demokratije, koja će garantovati antifašističku političku orijentaciju. Ovde se na tome neću zadržavati već ću samo primetiti da su upravo kroz demokratski proces Adolf Hitler i nacionalsocijalisti došli na vlast, i da cilj okupacionih sila zato nije bio uspostavljanje bilo kakve, već nedvosmisleno antinacističke demokratije. U tom smislu koncept Nultog časa bio je jasan svakome ko je u posleratnoj Nemačkoj bio na nekoj funkciji u vlasti. Fašizam je bio poražen i najviši *regierungsgewalt* sada su vodili pobednici, bez mnogo obzira prema poraženima.

Prema sporazumu iz Potsdama, Nacional-socijalistička partija i njene prateće organizacije morale su da budu uništene, a sve *nazionalsocialistischen* kancelarije zbrisane. To je podrazumevalo i zabranu njihovog kasnijeg formiranja

27 Navedeno u: Ninkovich, *Germany and the United States*, str. 37.

28 Lucius D. Clay, *Decision in Germany* (New York: Doubleday, 1950), str. 393.

29 Henry J. Kellerman, *Cultural Relations as an Instrument of American Foreign Policy* (Washington: Department of State, 1978), str. 26; navedeno u: Ninkovich, *Germany and the United States*, str. 40.

30 Isto.

u bilo kojem obliku.³¹ U takvim okolnostima Nemci nisu imali drugog izbora osim da prihvate datu situaciju i da joj se prilagode. Naglašavam – “nisu imali drugog izbora”. Očigledno, da je neka druga opcija bila dopuštena u Nemačkoj posle Drugog svetskog rata, veliki su izgledi da bi neki pojedinci izabrali da ne budu antifašisti. Ili, preciznije, da Nacionalsocijalistička partija nije bila zabranjena, i da joj je bilo dozvoljeno da učestvuje na izborima posle rata, ona bi sigurno osvojila izvestan procenat glasova. Dopuštajući nacistima da izađu na izbore, okupacione sile bi dale legitimitet njihovom političkom programu i oslobodile ih odgovornosti za ono što su uradili.

84 Ali, to se nije dogodilo. Nacionalsocijalistička partija je bila zabranjena, a brutalnost nacističke ideologije ostala je urezana u kolektivnu svest posleratnih generacija. Poraz fašizma u svetu doneo je nove vrednosti i principe koji od tada definišu ljudsku egzistenciju. Nemačka, kao jedna od zemalja u kojoj je fašistička ideologija bila duboko ukorenjena temeljno je izmenjena nakon što je doživela poraz. A koncept Nultog časa odražava samu suštinu izvršene promene.

Sve to ne bi bilo moguće da oni koji su nadzirali promenu nisu imali jasne ciljeve. Izreka da “jedna osoba može da donese promenu” svakako važi u slučaju posleratne Nemačke. U svojoj knjizi *Lucius D. Clay, An American Life*, Džin Edvard Smit piše da je Klej bio istinski tvorac onoga što je od tada poznato kao Ne-

mačka. Nadzirući program denacifikacije, komandujući berlinskim vazдушnim mostom, sprovodeći monetarnu reformu, pomažući u stvaranju ustavnih zakona i samouprave i prkoseći kako Sovjetima tako i saveznicima, koji su hteli da Nemačka ostane podeljena i slaba, Klej je bio najzaslužniji, tvrdi Smit, za “stvaranje prosperitetne, stabilne i demokratske Nemačke”.³² U podnožju njegovog groba u Vest Pointu upisana je memorijalna poruka građana Berlina: “Wir danken dem Bewahrer unserer Freiheit” – “Zahvaljujemo se braniocu naše slobode”.

IZGRADNJA DRŽAVE U BOSNI I HERCEGOVINI

Međunarodna intervencija u Bosni počela je krajem 1995. po prestanku neprijateljstva i potpisivanju Opšteg okvirnog sporazuma o miru, poznatijeg kao Dejtonski mirovni sporazum. Dejtonski sporazum je pružio osnov za niz političkih inicijativa osmišljenih radi stvaranja dugoročnog mira i stabilnosti u BiH, i u širem balkanskom regionu. Proces je bio veoma buran, a mogućnost da donese rezultate umnogome osporavana. Ipak, uprkos kritikama, intervencija je ušla u svoju devetu godinu.

Londonaska Konferencija za primenu mirovnog sporazuma – koja je, kao prvi međunarodni skup na najvišem nivou nakon sporazuma iz Dejtona, održana 8/9. decembra 1995. trebalo je da “mobilise međunarodnu zajednicu za podršku novom početku za narode Bosne

---

31 “Official announcement over the conference of Potsdam from 17 July to 2 August 1945”, str. 2.

32 Odlomak iz The Cold War Archive dostupno na www.cnn.com

i Hercegovine”.³³ Konferencija je zaključila da mir treba da znači:

- stvaranje klime stabilnosti i sigurnosti u Bosni i Hercegovini i uspostavljanje trajno održivog političkog uređenja;
- uspostavljanje novog političkog i ustavnog aranžmana za Bosnu i Hercegovinu koji će zemlju usmeriti u pravcu demokratije i vladavine zakona;
- zaštitu i promociju ljudskih prava i što skoriji povratak izbeglica i raseljenih lica;
- uspostavljanje ekonomije otvorenog, slobodnog tržišta u Bosni i Hercegovini;
- brzi početak ekonomske obnove;
- normalizaciju odnosa Bosne i Hercegovine sa susedima, regionom i ostatkom međunarodne zajednice;
- stvaranje direktnih i dinamičnih ugovornih odnosa između Bosne i Hercegovine i Evropske unije u okviru regionalnog pristupa;
- značajne ekonomske šanse za zemlje-susede bivše Jugoslavije.

“Ostvarenje ovih ciljeva uključuje početnu fazu primene Mirovnog sporazuma tokom koje će međunarodna zajednica, uključujući međunarodne i regionalne organizacije i činioce, biti duboko uključena u ostvarenje zadataka koji proističu iz Mirovnog sporazuma.”³⁴

Nakon čitanja ovako definisanih ciljeva iz početne faze primene Mirovnog sporazuma, či-

talac bi s pravom mogao da se upita šta bi trebalo da sledi u drugoj fazi, ako ciljevi kao što su stabilnost, politički i ustavni aranžmani, uspostavljanje ekonomije otvorenog, slobodnog tržišta, normalizacija odnosa između BiH i njenih suseda, regiona i ostatka međunarodne zajednice spadaju u početnu fazu. Ali, možda ova kva artikulacija ciljeva treba da ukaže na posvećenost međunarodne zajednice izvođenju dubokih promena u Bosni i Hercegovini i u širem balkanskom regionu.

Ostvarenje početnih vojnih i civilnih zadataka, kao što su razdvajanje zaraćenih strana, stvaranje uslova za povratak izbeglica i raseljenih osoba, i održavanje slobodnih i poštenih izbora, trebalo je da posluži kao osnov po kojem će narodi Bosne preuzeti zadatke svog dugoročnog razvoja.

Problemi u ostvarivanju ovih ciljeva bili su brzo prepoznati. Veliki broj posmatrača je zaključio da su unutrašnje dvosmislenosti Dejtonskog sporazuma, koje su dopuštale paralelna tumačenja samog njegovog teksta bile prepreka za konsolidaciju stabilnosti. Nejasan okvir za primenu Mirovnog sporazuma usporavao je mirovni proces.

Konceptualni nedostaci Dejtonskog sporazuma obuhvataju sledeće:

- Sporazumom nije stvorena jedna država (Bosna i Hercegovina), već dve kvazidržave (Republika Srpska i Federacija Bosne i Hercegovine);

---

33 Conclusions Of the Peace Implementation Conference Held At Lancaster House, London, 8–9 December 1995, *OHR Document* dostupno na <http://www.ohr.int/docu/d951208a.html>; poslednji pristup, 5. mart, 2001.

34 Isto.

- umereni činiooci nisu dobili podršku, za razliku od ekstremista;
- sporazum nije dovoljno brzo otvorio pitanje ratnih zločina;
- nedovoljan učinak ekonomskih reformi podstakao je korupciju i kriminal;
- formula podele vlasti je podprivala efikasnost institucija.³⁵

86 Treba ipak uočiti razliku između problema koje je stvorio tekst Sporazuma (koji su formalni) i problema intervencije (koji su praktični). Otvoreni karakter Sporazuma je imao i značajne pozitivne aspekte, jer je reč o živom dokumentu koji se može prilagođavati zahtevima procesa. Zato su kritike fokusirane na sam tekst formalističke i često promašuju suštinu – krajnji cilj intervencije. Pošto je tekst otvoren za interpretacije, on ne može da bude prepreka za ostvarenje tog cilja. Ključ je u definisanju samog cilja.

Lokalne bosanske partije nisu bile u stanju da prevaziđu međusobne razlike i da se slože oko podrške zajedničkim ciljevima. Međunarodna zajednica se tako našla u poziciji da, ukoliko želi da zemlju napusti u što kraćem roku, preuzme vodeću ulogu u sprovođenju mirovnog procesa. Vremenom je stvorila koncept ovlašćenja, s namerom da lokalne činioce osposobi za preuzimanje radnih zadataka. Stupajući

na dužnost Visokog predstavnika 1999. godine, Wolfgang Petrič je ovako opisao tu strategiju:

Pokušavamo da narodima i rukovodstvu Bosne prenesemo ideju da je ovo njihova zemlja, da su ovo njihovi problemi, i da oni imaju najveću odgovornost za njihovo rešavanje. Mi ne možemo to da uradio umesto njih – iako možemo i hoćemo da pomognemo.³⁶

U poređenju sa nemačkim iskustvom, u Bosni je bilo mnogo kretanja napred-nazad. U ovom eseju nemamo nameru da se bavimo neodgovornošću i nekompetentnošću lokalnih rukovodstava da ostvare suštinski napredak, jer je to druga tema (koja zaslužuje dublju analizu). Ali, to ne znači da je mirovni proces nužno osuđen na neuspeh. Kada narodi Bosne jednom shvate da ista pravila važe za sve, kolektivno stanje svesti počće da se menja.

Mirovni proces je vremenom postao “jedi-na igra u gradu”, nakon što su nekoliko godina narodi Bosne i Hercegovine sa zebnjom pratili koja će od nekoliko otvorenih opcija pobediti. S druge strane, međunarodna zajednica je prošla kroz nekoliko faza pre nego što je postala svesna vlastite sposobnosti da različite opcije usmeri ka cilju koji želi da postigne. Prvi Viso-

35 Videti, na primer, David Chandler, *Bosnia: Faking Democracy After Dayton* (London: Pluto Press, 1999); Robert M. Hayden, *Blueprints for a House Divided. The Constitutional Logic of the Yugoslav Conflicts* (Ann Arbor: The University of Michigan Press, 1999); Charles Crawford, “Bosnia Forever?”, izlaganje pred Weatherhead Center for International Affairs, Harvard University, February 17, 1999, <http://web.mit.edu/ssp/spring99/ccrawford.html>; Ruth Wedgwood (ed), *After Dayton: Lessons of the Bosnian Peace Process*, Council Symposium (New York: Council on Foreign Relations, 1999).

36 Wolfgang Petritsch, “Address to the Permanent Council of the OSCE, Vienna, 2 March 2000.

ki predstavnik Karl Bilt objasnio je da je nedostatak “ulazne strategije” u Bosni bio jedan od glavnih razloga za izbijanje ozbiljne rasprave oko “izlazne strategije”.³⁷

Kraj rata u Bosni i Hercegovini i početak međunarodne intervencije nisu stvorili uslove u kojima bi mogao da se razvije koncept Nultog časa. Ako su strukturalni uslovi za pojavu Nultog časa bili nepovoljni, da li su onda povoljni uslovi mogli biti stvoreni nekim oblikom strateške manipulacije? Jedini odgovor je “da, ali...”. *Da*, koncept Nultog časa je mogao da bude uveden, *ali* to bi zahtevalo radikalno drugačije osmišljenu intervenciju. Intervencija je bila definisana početnim okolnostima koje nisu pogodovale *automatskoj* pojavi Nultog časa. Da bi stanje svesti Nultog časa nastalo, bilo je potrebno da međunarodni pristup bude drugačije osmišljen.

Savezničke snage u Nemačkoj su bile pobednice u ratu koji je bio njihov, i zato su bile spremne da idu korak dalje u pravcu obezbeđivanja trajnog uspeha. U Bosni i Hercegovini, snage intervencije bile su arbitri u okončanju rata koji nije bio njihov. Kao puki posmatrač, međunarodna zajednica nije mogla da u potpunosti vidi sve aspekte njegovog okončanja. Jedino pobednici žele da svoju pobedu demonstriraju poraženima i ostatku sveta. Pobednik postavlja nova pravila, a stvaranje tih novih pravila, u određenoj meri, predstavlja Nulti čas – to jest, ukidanje jednog skupa pravila i uvođenje drugog. Ako nema pobednika i ukidanja starih pravila, nova pravila ne mogu da se uvedu. Taj argument je značajan iz perspektive temeljne promene čiji se početak u slučaju Nemačke naziva Nulti čas. U

slučaju Bosne, kraj rata stvorio je (u najboljem slučaju) samo vrlo ograničenu svest da predstoji radikalna promena. Glavni razlog za izostanak pune svesti o radikalnoj promeni bila je činjenica da u tom ratu nije bilo pobednika.

POREĐENJE SA ISKUSTVOM IZ 1945.

Ako bosansko iskustvo uporedimo sa iskustvom iz 1945, postaje očigledno da je bosanski slučaj patio od ozbiljnog nedostatka okvira u kojem bi se odvijale političke i ekonomske reforme. Prvo, eksperimentalna priroda primene Mirovnog sporazuma, barem u početnoj fazi, dopuštala je razmatranje različitih opcija. Na primer, rasprave o izgledima za konačnu podelu ugrožavale su fizičku i psihološku reintegraciju. Institucionalna rešenja, pozajmljena iz konsocijalnih demokratija, samo su podsticala etničke podele. Nakon neuspeha tog pristupa, pojavila se inicijativa za prevazilaženje podela i smanjenje etničke zatvorenosti kroz uvođenje pluralističkog demokratskog modela.

Drugo, za razliku od situacije u posleratnoj Nemačkoj, gde su saveznici zabranili rad svim političkim grupacijama koje su sledile program Nationalsocijalističke partije (jer bi to značilo da je i ta opcija legitimna za budućnost zemlje), međunarodna zajednica je u Bosni nastavila da toleriše ratne ambicije bosanskih partija.

Nevoljan da stranama nametne rešenje koje će poništiti ratnu podelu Bosne i jednako nevoljan da, zbog privrženosti jedinstvenoj multietničkoj državi napusti međunarodne norme – Dejtonski sporazum je ostao otvo-

---

37 Carl Bildt, *Žadatak: mir* (Sarajevo: Zid, 1998).

ren i za jedno i za drugo. To je za posledicu imalo da nisu stvoreni ni minimalni uslovi da se potpisi strana pretoče u mir: u kraj nezvesnosti oko političke budućnosti Bosne... Dejtonski sporazum nije dao rezultate jer, mirovna operacija, da bi uspela, ne sme zavisi od političke volje umešanih strana... U istoj meri u kojoj podržavaju Sporazum i njegovu primenu, one ne podržavaju iste aspekte i ciljeve tog Sporazuma.³⁸

88 Tvrdim da samo snage intervencije, kao što to pokazuju slučajevi Nemačke i Japana, imaju moć da nametnu pojam Nultog časa kao psihološki okvir za izvođenje reformi. Nemci nisu svojevoljno izabrali sprovođenje opsežnih reformi; savezničke sile su ih naterale da prihvate tu promenu. Saveznici su došli s punim vojnim i civilnim kapacitetom i nisu oklevali da demonstriraju silu kada bi zaključili da je to neophodno.

Međunarodna zajednica, neodlučna u pogledu dubljeg angažmana, u Bosni i Hercegovini je svesno ograničila svoju ulogu na nadgledanje mirovnog procesa koji, u skladu s takvom neodlučnošću, treba da sprovode lokalne snage. Ali, stvarnost je bila potpuno drugačija. U nedostatku znatnijeg lokalnog doprinosa, međunarodna zajednica se vremenom razvila u generatora političkih i ekonomskih reformi, nastojeći da intervenciju spasi od neuspeha.³⁹

Ako se vratimo pedeset godina unazad, jasno vidimo da transformacija Nemačke ne bi bila tako dramatična da su okupatori taj proces prepustili lokalnom stanovništvu. Nemci nisu sami izmislili Nulti čas već su ih bombama prisilili da ga prihvate. Bosanci su bili privoljeni na prestanak vatre i zatim ohrabreni da *tragaju* za prihvatljivim modelom koegzistencije, to jest, da se bave upravo onim pitanjem zbog kojeg su i došli u sukob. Svaka zaraćena strana je imala svoje viđenje situacije i svoju verziju rešenja. Antidejtonska politika, ipak, nije bila diskreditovana nakon završetka rata, već joj je bilo omogućeno da lebdi u vazduhu i čeka trenutak u kojem će biti reaktivirana. Tek kada je međunarodna zajednica izgubila strpljenje zbog sporosti procesa, postala je spremna da demonstrira silu, zabranjujući antidejtonsku politiku i uvodeći jasna pravila. Ta promena u načinu vođenja međunarodne intervencije predstavlja teoretski početak Nultog časa u svesti Bosne.

To ne znači da su snage intervencije preuzele svu odgovornost za taj proces. Najgora posledica intervencije bila bi stvaranje prevelike zavisnosti lokalnog stanovništva i njegovo onesposobljavanje da samo definiše svoju budućnost. Svaka ekstremna pozicija intervencioniste podriva mirovni proces. Kao i u svemu drugom, mudrost leži u tome da se nađe prava mera. Ako međunarodna zajednica obavlja suviše

---

38 Susan Woodward, "Policy Brief, No. 2", The Brookings Institutions (July 1996).

39 Prestrojavanje međunarodne misije 2002. godine, ili "rekalibracija", kako se o tome govorilo unutar misije međunarodne zajednice u Bosni i Hercegovini, bilo je posledica svesti da je prethodni pristup međunarodne misije bio samoporažavajući i kontraproduktivan. Politički program međunarodne zajednice bio je nedosledan i konfuzan, što je samo pogoršavalo lokalnu situaciju. Novi pristup međunarodne misije, verovalo se, trebalo je da dovede do značajnog napretka u primeni Mirovnog sporazuma.

poslova i ignoriše stanovništvo, ona tako ubija lokalnu inicijativu, koja, ma koliko bila mala, uvek postoji. Opet, ako radi premalo, ubija mirovni proces jer omogućava sukobljenim opcijama da zauzmu ceo javni prostor. Najviše što međunarodna zajednica može da uradi jeste to da postavi skup pravila koja će morati da se poštuju. To je urađeno u Nemačkoj, a nakon početnog vakuuma počelo je da se primenjuje i u Bosni i Hercegovini. To je pravo značenje Nultog časa.

Da bi izbegao trajni ostanak, optužbe zbog neokolonijalizma i kritike zbog trošenja resursa, intervencionista mora jasno da precizira šta nije dozvoljeno. General Lucius Klej, vojni upravnik Nemačke, definisao je to na sledeći način:

Ja nisam graditelj 'carstva' i sigurno ne bih voleo da vidim kako se u Nemačkoj uspostavlja američka administracija. Zato stalno nastojim da smanjim osoblje i povučem se sa određenih funkcija kojima počinje da se uspostavlja nemačka administracija. U skladu sa našom politikom, koju smo ostvarivali najbrže što je bilo moguće, mi ćemo Nemcima jasno reći šta *nije* dopušteno. Nećemo im govoriti šta mogu da urade ili kako da to urade.

Sposobnost za definisanje pravila potiče iz dva izvora. Prvo, onaj ko donosi pravila mora da zna

šta želi da postigne da bi mogao da zabrani aktivnosti koje ugrožavaju postavljene ciljeve. Drugo, on mora da pozna je kontekst da bi svoju politiku prilagodio situaciji u kojoj će ona biti primenjivana. Zadatak okupatora je u slučaju Nemačke bio olakšan činjenicom da je u projektu bilo manje partnera, što je olakšavalo koordinaciju, kao i time da je među njima jedan imao jasno vodeću ulogu. Pedeset godina kasnije, veliki broj učesnika u Bosni i Hercegovini znači da treba uložiti veliki napor da bi se, prvo, postigla saglasnost oko zajedničke politike i, drugo, oko metoda za njenu primenu.

Kapacitet za osmišljavanje i sprovođenje politike bez njenog filtriranja kroz mrežu sukobljenih interesa, namera i metoda, uvećava sposobnost intervencioniste da pokrene značajne promene. Istovremeno, združena multilateral na intervencija smanjuje napore svakog učesnika u vojnom, finansijskom i političkom smislu. U okviru multilateralne intervencije svaki učesnik ima manji uticaj, ali i manju odgovornost za ishod. Unilateralne misije podrazumevaju veću odgovornost i veći finansijski teret, što svaka današnja vlada nastoji da izbegne. Povrh toga, u skladu sa posleratnim shvatanjem saradnje i integracije, unilateralne intervencije zahtevaju, u najmanju ruku, saglasnost prijatelja i saveznika; u suprotnom, intervencionisti rizikuju da naprave veću štetu od potencijalne koristi.⁴⁰

89

---

⁴⁰ Na primer, neka država može da proceni da kriza u susjednoj državi za nju predstavlja pretnju i da zatraži međunarodni odgovor. Čak i ako međunarodna zajednica nije spremna da interveniše u krizi, zainteresovana država nastoji da dobije odobrenje za svoju unilateralnu akciju da bi tako za tu akciju dobila pokriće u međunarodnom zakonu. Intervencija SAD na Haitiju imala je podršku Saveta bezbednosti UN; intervencija Italije u Albaniji 1994. bila je odobrena od strane OSCE; čak je i intervencija Nigerije u Sijera Leoneu 1997. godine dobila podršku Organizacije afričkog jedinstva (OAU), iako tek naknadno.

ZAKLJUČAK

Mirovni proces u Bosni i Hercegovini započeo je slabijim tempom nego u Nemačkoj. Nije imao jasan konceptualni okvir koji bi objasnio uzroke rata i šta treba uraditi da bi se sprečilo njegovo ponovno izbijanje. Ipak, sa konsolidacijom samog procesa, agresivni nacionalizam je izolovan kao najveća pretnja miru u Bosni i Hercegovini. Pojam Nultog časa bi zato trebalo da sadrži sledeće elemente:

- politiku društvenog pluralizma;
- politiku teritorijalnog integriteta;
- politiku ekonomske obnove.

“Stavovi iz ratnog perioda ne mogu da se puštaju i zaustavljaju, poput vode iz slavine. Oni su više kao motor, koji nastavlja da radi i neko vreme nakon gašenja.”⁴¹ Uz odgovarajuću strategiju za primenu Mirovnog sporazuma, intervencionisti imaju šanse da ostvare znatne rezultate.

Sprovođenje promena je težak posao, posebno za one koji te promene treba da izvedu u stranom okruženju. Pre nekoliko vekova Nikolo Makijaveli je upozoravao svog *vladara* na teškoće koje idu uz pokretanje promena: “Ništa nije tako teško, neizvesno i opasno za upravljanje... kao što je uvođenje novog poretka.”

90

Međunarodna intervencija u Bosni i Hercegovini, iako godinama opterećena neslaganjima i nedoslednošću, vremenom je dobila na zamahu. Za razliku od strepnji koje su obeležile njenu početnu fazu, razlog za mnogo intenzivniji pristup bila je želja međunarodne zajednice da Bosnu radije napusti pre nego kasnije. Dublji angažman je podstakao artikulaciju jasnih pravila koja funkcionišu kao pravi generatori promene u Bosni i koja su označila nastupanje Nultog časa. Ako se pogleda šta je do sada postignuto i ako ne bude većih zaštoja, intervencija u Bosni i Hercegovini bi vremenom mogla da postane primer uspešnog modela za međunarodno nadgledanu izgradnju države.

---

⁴¹ Ninkovich, *Germany and the United States*, str. 47.